

GREKSZA VERONIKA

Az egészséges környezethez való jog védelmének európai tendenciái napjainkban

Bevezetés

„A környezeti probléma, amellyel szembenézünk, a legkomolyabb veszélyt jelenti emberiségre nézve, az emberi faj létezése óta (...)”¹ kezdte vitaindító előadását C. G. Weeramantry bíró 2014. április 24-én, Budapesten a „Fenntartható jövő modell-intézményei” elnevezésű nemzetközi konferencián.

A nemzetközi közösségnek számos új keletű globális környezetvédelmi problémára kell megoldást találnia. Ezt a megoldáskeresést hátráltatja a nagyarányú népességnövekedés,² és a gazdasági érdekek elsőbbsége a környezeti szempontokkal szemben. A nemzetközi közösség eddigi szolid eredményekkel járó fellépését a fenntartható fejlődés koncepciója körül kialakult bizonytalanság tükrözi talán leginkább.

A fenntartható fejlődés kétségkívül a nemzetközi közösség környezetvédelemmel kapcsolatos egyik legismertebb, legvitatottabb és a legnagyobb szakirodalommal rendelkező célkitűzése. A Brundtland bizottság által kidolgozott jelentésben, egy olyan fejlődés kívánalma szerepel, amely „kielégíti a jelen nemzedék szükségleteit, anélkül hogy veszélyeztetné a jövő generáció képességét saját szükségleteinek kielégítésére.”³ Mivel a fenntartható fejlődés fogalma nem kellőképpen körülhatárolt, annak jelentéstartalma napjainkra jelentősen felhígult. A „fenntartható” jelző a „zöld” megoldások rokon értelmű fogalmává vált, mely tévesen még akkor is alkalmazásra kerül, amikor az adott döntésben, politikában, vagy in-

¹ „The environmental problem now facing humanity poses the most serious danger to mankind since the human race began.” C. G. Weeramantry. Elhangzott 2014. április 24-én, Budapesten a „Fenntartható jövő modell-intézményei” nemzetközi konferencián, C. G. Weeramantry bírónak, a Nemzetközi Bíróság volt alelnökének vitaindító előadásán.

² Egyes becslések alapján a jelenlegi 7 milliárdról 2050-re 9milliárdra fog nőni a Föld népessége. <http://www.oecd.org/env/environmentalindicatorsmodellingandoutlooks/socio-economicdevelopmentchapteroftheoecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm> (2014. 07. 31.)

³ 1984-ben az ENSZ Közgyűlés létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, melynek vezetésével Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök asszonyt bízták meg. Ez az ún. „Brundtland bizottság” készítette el az 1987-ben elfogadott „Our Common Future” (Közös Jövőnk) című jelentést, amely először használja a fenntartható fejlődés fogalmát. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/42/187 (2014. 07. 31.)

tézkedésben a környezeti dimenzió érdemben fel sem merül.⁴ A fenntartható fejlődés elképzelésének megszületésétől napjainkig közel harminc év telt el. Ez idő alatt nem sikerült a gyakorlat számára használható fogalmat alkotni. „Még mindig nem tudjuk, – vagy nem akarjuk tudni – hogy mi az a fenntartható fejlődés, és a Brundtland féle fogalom aligha segít.” – érvel Ludwig Krämer.⁵

A nemzetközi környezetvédelem jelenlegi eszközei még nem váltották be a hozzá fűzött reményeket: új eszközökre és/vagy megközelítésre van szükség. Ezt a kívánalmat a nemzetközi közösség is felismerte. Az egyik jellemző új tendencia napjainkban a környezetvédelemnek az emberi jogvédelmi mechanizmusokba való begyűrűződése, valamint a speciális szabályozás előtérbe helyezése az általánossal szemben.

Az emberi jogok és a környezetvédelem összefüggései

Az összetett kapcsolat az emberi jogok és a környezet minősége között már széles körben bizonyított és elfogadott. Az emberi jogok az emberi élet feltétlen tiszteletén, az emberi élet minősége pedig az élhető bolygó fenntartásán alapul. Mind a környezetvédelem, mind az emberi jogvédelem arra törekszik, hogy jobb életfeltételeket biztosítson. A környezetszennyezés veszélyeztethet, illetve csorbíthat bizonyos emberi jogokat. Egyes emberi jogok védelme így kapcsolatban áll a környezetvédelemmel.

C. G. Weeramantry, a Nemzetközi Bíróság volt alelnöke, a Bős-Nagymaros ügyben hozott ítélethez fűzött különvéleményében foglalkozott a fenntartható fejlődés elvével is. A sokat idézett véleményében kifejti, hogy a „környezet védelme szintén alapvető része az emberi jogok jelenleg érvényes doktrínájának, hiszen az számos emberi jognak, mint például az egészséghez, illetve az élethez való jognak az előfeltétele. Aligha szükséges ezt részletesebben kifejteni, mivel a környezetet ért károk az Egyetemes Nyilatkozatban és egyéb emberi jogi okmányokban említett összes emberi jogot csorbíthatják, illetve alááshatják.”⁶ Dinah L. Shelton – aki vizsgálta az egészséges környezethez való jog és az emberi jogok kapcsolatát – kiemelte, hogy egy biztonságos és tiszta környezet léte számos emberi jog (*inter alia* az élethez, az egészséghez, a magán és családi élethez, és a tulajdonhoz való emberi jog) előfeltétele is egyben.⁷

A környezetvédelem és az emberi jogvédelem összefüggésének felismerése, és a két védelmi rendszer összekapcsolásának igénye hívta fel a figyelmet az egészséges környezethez való jog elismerésére, mely az általánosan elfogadott álláspont szerint a harmadik generációs emberi jogok közé sorolható.⁸

⁴ Ludwig KRÄMER: *Az Európai Unió környezeti joga*. Dialóg Campus. Budapest – Pécs, 2012. 36.

⁵ „We do not (or want to) know what Sustainable Development is [...] and the Brundtland formula is hardly helpful.” Ludwig KRÄMER, LL.D Elhangzott 2014. április 25-én, Budapesten a „Fenntartható jövő modellintézményei” nemzetközi konferencián.

⁶ C. G. Weeramantry különvéleménye a Bős-Nagymaros vízlépcső rendszerrel kapcsolatos ügyben. Separate Opinion of Vice-president Weeramantry <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7383.pdf> (2014. 07. 31.)

⁷ Donald K. ANTON – Dinah L. SHELTON: *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

⁸ Az emberi jogok leggyakoribb csoportosítása Karel Vasak nyomán ún. „generációk” szerint történik, miszerint három generációt szokás megkülönböztetni. Az első generációba tartoznak az ún. polgári és politikai jogok, mint például az élethez és emberi méltósághoz való jog. A második generációba tartoznak a gazdasági, szociális és kulturális jogok, mint például a tulajdonhoz való jog. A harmadik generációt képezik a szolidaritási jogok, melyeket kollektív vagy egyenjogúsági jogoknak is hívunk. A harmadik generációs jogok az egyének és csoportok jogain túl az emberiség értékeit hivatott védeni. Az első két generációba tartozó jogok a nemzetközi jogban már széles kör-

Az európai szerepvállalás

A harmadik generációs emberi jogokra jellemző, hogy biztosításukhoz megfelelő nemzetközi háttér és összefogás szükséges csak úgy, mint a környezetvédelem esetében. A leírtak ellenére egy széles körben ratifikált nemzetközi szerződés, melyben a részes felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy beépítik a jogrendszerükbe a szerződésben megfogalmazott emberi jogvédelmi mechanizmust az egészséges környezethez való joggal kapcsolatban, utópikusnak tűnik. Ennek oka többek között az is lehet, – ahogyan arra a nemzetközi jog történetét vizsgáló Conway W. Henderson is rámutat – hogy a nemzetközi közösség akkor hajlik nemzetközi szinten új biztosítékok elfogadására, amennyiben a nevezett biztosíték már sikeresnek bizonyult nemzeti szinten.⁹

Az egészséges környezethez való jog európai státuszának elemzéséhez a vizsgálatot a tágabb nemzetközi szinten érdemes kezdeni. Ha megnézzük az egészséges környezethez való jog nemzetközi jogi szabályozását láthatjuk, hogy a nemzetközi közösség zömmel soft law jellegű dokumentumokat produkált eddig. A nemzetközi környezetjog kezdeteit jelentő 1972-ben Stockholmban megrendezésre került ENSZ Környezeti Világkonferencián elfogadásra került a jogi kötőerővel nem rendelkező Stockholmi Nyilatkozat.¹⁰ A Nyilatkozat első elve így hangzik: „Az embernek alapvető joga van [...] megfelelő életfeltételekre egy olyan környezetben, amelynek minősége biztosítja számára azt, hogy méltóságban és jólétben éljen, ugyanakkor nemes kötelessége a környezet védelme és megjavítása a jelenlegi és a jövő nemzedékek számára.”¹¹ Maradva az ENSZ univerzális szintjén: a már említett Brundtland bizottság Közös Jövőnk című 1987-es jelentése kimondja, hogy „Minden emberi lénynek alapvető joga van, hogy egészségét és jólétét biztosító környezetben éljen.”¹² Bővebb információt itt sem találunk arra vonatkozóan, hogy ez az anyagi jog mit rejt magában, azonban eljárásjogi vonatkozások már szerepelnek a jelentésben.¹³

Az 1992-es Rió de Janeiroban megrendezett ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián elfogadott Riói Nyilatkozat 10. elvében¹⁴ már az egészséges környezethez való jog három eljárási joga fogalmazódik meg: az információhoz való hozzáférés joga, a döntéshozatalban való részvétel joga, és az igazságszolgáltatáshoz való jog. E három eljárási jogot bon-

ben elismertnek tekinthetők, a harmadik generációhoz tartozó jogok ma még csak kialakulási stádiumban vannak a globális problémák jelentkezésével és megoldásával összefüggésben.

⁹ Conway W. HENDERSON: *Understanding International Law*. Wiley-Blackwell A John Wiley&Sons, Ltd., West Sussex – Oxford, 2010. 288.

¹⁰ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment.

¹¹ A Stockholmi Nyilatkozat szövegét lásd <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&cl=en> (2014. 07. 31.)

¹² „Our Common Future” című jelentés 1. Melléklet 1. Pont http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/42/187. (2014. 07. 31.)

¹³ „Tagállamoknak időben tájékoztatni kell minden olyan személyt, akik számára valószínűleg jelentős hatással lesz egy tervezett tevékenység, és biztosítaniuk kell számukra a közigazgatási és bírósági eljárásokhoz való egyenlő hozzáférést és jogszerű eljárást.” Our Common Future” jelentés: 1. sz. melléklet 6. pont.

¹⁴ „Nemzeti szinten minden egyénnek biztosítani kell a megfelelő hozzáférést a környezetre vonatkozó információkhoz, amelyekkel a közhivatalok és a hatóságok rendelkeznek, beleértve az egyes közösségeket érintő veszélyes anyagokra és tevékenységekre vonatkozó információit, továbbá lehetővé kell tenni a döntéshozatali folyamatban való részvételt. Az Államok segítsék elő és bátorítsák a lakosság tudatosságát és részvételét azzal, hogy széles körben hozzáférhetővé teszik az információkat. Hatékony hozzáférést kell biztosítani a bírósági és igazgatási eljárásokhoz, beleértve a jótételt és a helyreállítást.” A Riói Nyilatkozat szövegét lásd <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163> (2014. 07. 31.)

totta ki az Aarhusi Egyezmény,¹⁵ mely az egészséges környezethez való jog igazi mérföldkövének tekinthető: az aláírásától számított kevesebb, mint négy év alatt hatályba lépett,¹⁶ jelenleg 47 részes fele van, valamint saját kikényszerítő mechanizmussal¹⁷ rendelkezik. Az Aarhusi Egyezmény jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Az egészséges környezethez való jog szabályozása napjainkban még egyet jelent a három eljárási jog kikényszeríthető módon való szabályozásával, melynek a nevezett egyezmény az alapját jelenti. A bizonytalan tartalmának köszönhetően, az egészséges környezethez való alanyi jog kikényszeríthető szabályozásától a nemzetközi közösség, de még a nemzeti szint is messze áll.

Elmondható, hogy a nemzetközi közösség elzárkózik az explicit írásbeli kötelezettségvállalás elől. Kitűnő példa erre a 2012 nyarán Rio de Janeiróban megtartott Rio+20 ENSZ Fenntarthatósági Világkonferencia, mely sajnos érdemi eredmény nélkül zárult. Elfogadtak ugyan egy zárodokumentumot „A Jövő, amit akarunk”/”The Future We Want”¹⁸ címmel, de új szemléletmódot nem fedezhetünk fel benne. A nagy várakozásokkal ellentétben mindössze a már eddig kidolgozott célokat és alapelveket kerültek megismétlésre a soft law jellegű dokumentumban.

A nemzetközi szintről áttérve a regionális szintre, a következőkben az európai szabályozásról lesz szó, mely látszólag egyhelyben áll az egészséges környezethez való emberi jog védelme terén.

Az egészséges környezethez való jog európai szabályozásának meghatározó pontja, az 1989. december 7-én és 8-án Frankfurt am Mainban megrendezett Környezet és Egészség Konferencia. A konferencián harmincegy ország részvételével elfogadták a Környezet és Egészség Európai Chartáját,¹⁹ mely a Riói Nyilatkozat előtt három évvel már deklarált két környezeti eljárási jogot,²⁰ (információhoz való jog; döntéshozatalban való részvétel) valamint az első fejezetében kimondta, hogy „Minden egyénnek joga van: Olyan környezethez, mely elősegíti a számára elérhető legjobb egészségi állapotot és jólétet.” A Környezet és Egészség Európai Chartája egyúttal kötelezettséget is keletkeztet, amikor a második pontjában kimondja, hogy „Minden egyénnek kötelessége részt venni a környezet védelmében a saját és mások egészségének megőrzése és javítása érdekében.”²¹

Európa második világháború utáni időszakának első nagy regionális nemzetközi szervezete, az Európa Tanács keretében (továbbiakban ET) – amely legfőbb céljának többek között az emberi jogok védelmét, biztosítását és fejlesztését tekinti – több mint 200 nemzetközi egyezmény jött létre a tagállamok közös eszméinek és alapelveinek biztosítása érdeké-

¹⁵ Az Aarhusi Egyezményről bővebben lásd: FÜLÖP Sándor: Az Aarhusi Egyezmény eszméi. *Fundamentum* 1 (2008); PÁNOVICS Attila: Az Aarhusi Egyezmény végrehajtása az Európai Közösségben. *Európai Jog* VI. évf., 5 (2006).

¹⁶ Az egyezményt 1998. június 25-én fogadták el Aarhus-ban és 2001. október 30-án lépett hatályba.

¹⁷ Az egyezmény betartása felett egy nyolctagú bizottság ún. „Compliance Committee” őrködik, amelynek tagjai személyükben megválasztottak, nem országot vagy szervezetet képviselnek.

¹⁸ „The future we want” A jelentés szövegét lásd http://www.un.org/disabilities/documents/rio20_outcome_document_complete.pdf (2014. 07. 31.)

¹⁹ A Környezet és Egészség Európai Chartájának szövegét lásd http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/114085/ICP_RUD_113.pdf (2014. 7. 31.)

²⁰ „Every individual is entitled to: [...] information and consultation on the state of the environment, and on plans, decisions and activities likely to affect both the environment and health; participation in the decision-making process.” – 1. cikk.

²¹ Környezet és Egészség Európai Chartája – 2. cikk.

ben.²² Legjelentősebb az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény. (Más néven: Emberi Jogok Európai Egyezménye, továbbiakban Egyezmény.) Az emberi jogok ezen viszonylag rövid európai lajstroma nem tartalmazza az egészséges környezethez való emberi jogot. Egyszerűnek tűnik a válasz arra a kérdésre, hogy az Egyezményből annak megalkotásakor miért maradt ki az említett alapjog. A jog legtöbbször az adott kor problémáira reflektál, ez a tendencia az emberi jogi tárgyú nemzetközi egyezményeknél is megfigyelhető. Az Egyezmény megalkotásakor (aláírásra megnyitva: 1950. november 4., hatálybalépés: 1953. szeptember 3.) a felek még nem szembesültek olyan környezetvédelmi problémákkal, amelyeket az Egyezmény keretei között alapjog formájában tartottak volna szükségesnek rendezni. Az egészséges környezethez való jog harmadik generációs jognak, azaz szolidaritási jognak tekintendő, és mint ilyen, csak később vált általánosan védendő értéké. Az egészséges környezethez való jog tehát nem szerepelt a védeni rendelt emberi jogok között.

Az egészséges környezethez való jog Egyezménybe foglalásának igénye 1990-es években merült fel komolyabban. 1999 óta különböző nem kormányzati szervek (NGO-k) és az ET Parlamenti Közgyűlése folyamatosan nyomást gyakorol a Miniszteri Bizottságra, mint legfőbb döntéshozó szerve, annak érdekében, hogy a szerződő feleket meggyőzze: az egészséges környezethez való emberi jogot ésszerű volna egy kiegészítő jegyzőkönyv formájában az Egyezményhez csatolni, ahogy az többek között a tulajdon védelme tekintetében is történt. Az ET Parlamenti Közgyűlésének első 1999-es ajánlása²³ óta a Miniszteri Bizottság többször kifejtette, hogy felismeri és elismeri az egészséges és élhető környezet fontosságát, mint az emberi jogvédelem releváns tényezőjét, azonban a védelem egy bizonyos formája már létezik: az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogértelmezési gyakorlatán keresztül az Egyezmény rendszere közvetetten lehetőséget ad az egészséges környezethez való jog érvényesítéséhez. Tíz évvel az első kudarc után, 2009. szeptember 11-én a Parlamenti Közgyűlés egyhangú nyilatkozattal újra (immáron sokadjára) benyújtott egy kiegészítő jegyzőkönyvről szóló ajánlást.²⁴ A Miniszteri Bizottság 2010. június 16-án a válaszában kifejtette, hogy felismeri az egészséges és élhető környezet fontosságát, mint az emberi jogvédelem releváns tényezőjét, azonban álláspontja nem változott: habár az Egyezmény kifejezetten nem ismeri az egészséges környezethez való jogot, annak rendszere a jogértelmezési gyakorlat által közvetetten hozzájárul a környezetvédelemhez. Mindezeknél fogva a Miniszteri Bizottság nem látta indokoltnak egy kiegészítő jegyzőkönyv elkészítését.²⁵

Miniszteri Bizottság válasza szerint már több ET tagállam alkotmánya magában foglalja a környezetvédelmet, mint emberi jogot és/vagy mint állami kötelezettséget, továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartája (továbbiakban Charta) is tartalmazza a környezet védelmének elvét. Miniszteri Bizottság válaszában ez utóbbi fordulatára tekintettel érdemes megjegyezni, hogy a Charta, bár az emberi jogok egyik leghosszabb katalógusát adja, az egészséges környezethez való jogot nem tartalmazza. A Charta 37. cikke így szól: „A magas színvonalú környezetvédelmet és a környezet minőségének javítását be kell építeni az uniós politikákba, és a fenntartható fejlődés elvével összhangban biztosítani kell megvalósulá-

²² SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az egyén jogi helyzete az Európai Unióban*. PTE ÁJK Európa Központ, valamint Nemzetközi- és Európai jogi Tanszék, Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2010. 119.

²³ A 12003-as számú ajánlás szövegét lásd <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC12003.htm> (2014. 07. 31.)

²⁴ CM/AS(2010)Rec1883-1885.

²⁵ A Miniszteri Bizottság válaszában szövegét lásd: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1638385&Site=CM> (2014. 07. 30.)

kat.²⁶ A Charta idézett rendelkezése az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkéből²⁷ kiindulva, mindössze a környezetvédelem magas szintje, és a fenntartható fejlődés általános céljait mondja ki.²⁸ Ludwig Krämer szerint ezzel a meglehetősen félrevezető rendelkezéssel a Charta nem hozta létre a tiszta környezethez való jogot.²⁹ Anja Käller érvelése is hasonló eredményre jut: a szóban forgó cikk nem ad kikényszeríthető jogot az egyénnek, amely garantálná a környezetvédelem magas szintje illetve a környezet minőségének javításának figyelembevételét az uniós politikák kereteiben. Még kevésbé jelent a nevezett rendelkezés kifejezett jogot az egészséges környezethez. A leírtakból következik, hogy a 37. cikk nem alapjog, hanem az Európai Unió egyik célkitűzése.³⁰

Az Egyezménynek ugyanakkor folyamatosan igazodnia kell a mindenkori követelményekhez. Ezt a kívánalmat az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: Bíróság) sikerül a mai napig elérnie az Egyezmény ún. dinamikus értelmezésével. A dinamikus értelmezés egy eszköz a Bíróság kezében, melyet az 1978-as Tyrer kontra Egyesült Királyság³¹ ügyben hívott segítségül először. A Bíróság a nevezett ügyben kimondta, hogy az Egyezmény egy olyan *living instrument*, amelyet napjaink fényében kell értelmezni. A Bíróságot a fejlődés és a közösen elfogadott értékek csakis befolyásolhatják.³² Az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok védelme érdekében életre hívott Bíróság, ha környezetkárosítással kapcsolatos kérdésekkel találja szemben magát, a dinamikus értelmezés eszközét hívja segítségül: Egyezmény más cikkein keresztül védi az egyén egészséges környezethez való jogát. A Bíróság gyakorlatából³³ látható, hogy az Egyezménynek a környezetvédelemhez kapcsolódó rendelkezései a 2. cikk³⁴ és a 8. cikk,³⁵ amelyek az élethez való jogot, valamint a magán és családi élet tiszteletben tartásához való jogot deklarálják. A Bíróság azonban már levezette az egészséges környezethez való jogot a véleménynyilvánítás szabadságából,³⁶ valamint a tu-

²⁶ Európai Unió Alapjogi Chartájának szövegét lásd http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012_hu.pdf (2014. 07. 30.)

²⁷ Az Európai Unióról szóló Szerződés szövegét lásd http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012_hu.pdf (2014. 07. 30.)

²⁸ Forrás valamint bővebb információ GERZSENYI Gabriella: *Kommentár a 191-193. cikkhez (XX. cím)*. In: OSZTOVITS András (szerk.): *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata*. Complex Kiadó, Budapest, 2011. 2508-2511.

²⁹ Ludwig KRÄMER: *Az Európai Unió környezeti joga*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2012. 150.

³⁰ Jürgen SCHWARZE (Hrsg.): „EU- Kommentar 3. Auflage 2012. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2012. 2708.

³¹ Tyrer v. United Kingdom (Application no.5856/72) Az ítélet szövegét lásd [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Tyrer"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57587"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (2014. 07. 30.)

³² Tyrer v. United Kingdom (Application no.5856/72)

³³ Lásd inter alia Öneriyildiz v. Turkey [Application no. 48939/99]; López Ostra v. Spain [Application no. 16798/90]; Fadeyeva v. Russia [Application no. 55723/00]; Hatton and Others v. The United Kingdom [Application no. 36022/97]; Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland [Application no. 67/1996/686/876]; Steel and Morris v. The United Kingdom [Application no. 68416/01]; Deés v. Hungary [Application no. 2345/06]; Taşkın and Others v. Turkey [Application no. 46117/99]; Tatar v. Romania [Application no. 67021/01]; Budayeva and Others v. Russia [Application nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02, 15343/02]; Flamenbaum and others v. France [Application nos. 3675/04, 23264/04]

³⁴ EJEE 2. cikk: élethez való jog. A cikk és az egyezmény szövegét lásd <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> (2014. 07. 30.)

³⁵ EJEE 8. cikk: magán és családi élet tiszteletben tartásához való jog. A cikk és az egyezmény szövegét lásd uo. 34.

³⁶ EJEE 10. cikk: véleménynyilvánítás szabadsága. A cikk és az egyezmény szövegét lásd uo. 34.

lajdonhoz való jogból³⁷ is. Bár a dinamikus értelmezésnek köszönhetően a Bíróság előtt megnyílt a lehetőség az egészséges környezethez való jog védelmére; a spektrum egyértelműen tágulna, ha az Egyezmény tartalmazná e jogot. A kérdés ma így hangzik: valóban elég a globális és nemzeteken átívelő környezeti károkkal teletűzdelt 21. századi Európa életében a közvetett szabályozás, egy olyan Egyezményben, amely Európa alapjogvédelmi bázisát jelenti?

Speciálistól az absztraktig

Egy másik tendencia a nemzetközi jogban az egészséges környezethez való jog terén, a speciális szabályozás előtérbe helyezése az általánossal szemben. Példa erre a vízhez való jog, – mint az egészséges környezethez való jog szelvényjoga – amely mindenkit feljogosít „elégendő, biztonságos, elfogadható, fizikailag elérhető és megfizethető vízhez személyes és háztartási használatra.”³⁸ Az egészséges környezethez való jog nemzetközi szabályozása – valószínűleg annak bizonytalan tartalma folytán – egy helyben áll, azonban a vízhez való jog védelme erősödik. Ezt az alulról építkező technikát a szükség hívta életre, hiszen a környezet egyes elemei közül a víz hiánya a legfenyegetőbb.

Az ENSZ keretein belül érdemes megemlíteni az ENSZ Közgyűlésnek a 2010. augusztus 3-i 64/292-es számú határozatát, mely kimondja, hogy a biztonságos és tiszta ivóvízhez és a megfelelő higiénés körülményekhez való jog az összes emberi jog teljes körű gyakorlásához nélkülözhetetlen emberi jog.³⁹ Regionális szinten szót érdemel az ET Parlamenti Közgyűlésének 1693/2009-es számú állásfoglalása, mely kimondja, hogy az ivóvízhez való hozzáférést alapvető emberi jogként kell elismerni.⁴⁰ Az Európai Unióról a vízhez való joggal kapcsolatban is érdemes szót említeni. Az Európai Bizottság 2014. március 19-én közleményt adott ki a „Minden embernek joga van a vízhez és a megfelelő higiénés körülményekhez! A víz közzé, nem árucikk!” (továbbiakban: „Right2Water”) európai polgári kezdeményezésről. Az európai polgári kezdeményezés részvételi demokrácián alapuló intézményét a 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni szerződés vezette be. Az EUSz. 11. cikk (4) bekezdése értelmében „Legalább egymillió uniós polgár, akik egyben a tagállamok jelentős számának állampolgárai, kezdeményezheti, hogy az Európai Bizottság – hatáskörén belül – terjesszen elő megfelelő javaslatot azokban az ügyekben, amelyekben a polgárok megítélése szerint a Szerződések végrehajtásához uniós jogi aktus elfogadására van szükség.” Több mint 1,6 millió polgár támogató aláírásával került benyújtásra a kezdeményezés 2013. december 20-án. A „Right2Water” az első olyan európai polgári kezdeményezés, amely megfelel a követelményeknek. A „Right2Water” céljai között szerepel a vízhez és a szennyvízhálózathoz való hozzáférés garantálása az Unióban, a piaci érdekek helyett az emberi jogok előtérbe helyezése, valamint az egyetemes hozzáférés a vízhez és a szennyvízhálózatokhoz. Ebből kifolyólag a Bizottság fel lett kérve, hogy „terjesszen elő jogalkotási javaslatot a vízhez és szennyvízhálózathoz való alapjog végrehajtására, illetve a vízellátás és a szennyvízhálózat mindenki számára elérhető közszolgáltatássá tételére.”⁴¹ A kezdeményezés továbbá „sürgeti, hogy az uniós intézmények és a tagállamok kötelesek le-

³⁷ EJEE Első kiegészítő jegyzőkönyv, 1. cikk. A cikk és az egyezmény szövegét lásd uo. 34.

³⁸ ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács: The right to water elnevezésű E/C.12/2002/11 sz. határozata.

³⁹ ENSZ Közgyűlés A/RES/64/292 sz. határozata. A határozat szövegét lásd http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292 (2014. 07. 30.)

⁴⁰ Az állásfoglalás teljes szövegét lásd <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta09/ERES1693.htm> (2014. 07. 30.)

⁴¹ A „Right2Water” kezdeményezés teljes szövegét lásd <http://right2water.eu/> (2014. 07. 30.)

gyenek biztosítani, hogy a teljes lakosságot megillesse a vízhez és szennyvízhálózatához való jog; a vízszolgáltatás és a vízkészlet-gazdálkodás ne tartozhasson a belső piaci szabályok hatálya alá, és a vízszolgáltatásokat zárják ki a liberalizációból; az Unió fokozza a vízhez és a megfelelő higiénés körülményekhez való univerzális hozzáférés megvalósítását célzó erőfeszítéseit.⁴² A Bizottság válaszában kinyilvánította, hogy többek között megerősíti a vízminőségre vonatkozó uniós jogszabályok végrehajtását, és kiáll amellett, hogy a jövőbeni fenntartható fejlesztésre vonatkozó célok keretében a biztonságos ivóvízhez és megfelelő higiénés körülményekhez való egyetemes hozzáférés prioritási területként legyen meghatározva.⁴³ A Bizottság a polgári kezdeményezés hatására egy nyilvános konzultációt is indított az ivóvízre vonatkozó, jelenleg hatályos 98/83/EK európai uniós irányelv felülvizsgálatával kapcsolatban, mely eredményének figyelembevételével a Bizottság megvizsgálja, hogy indokolt-e módosítani a nevezett irányelvet.

Az a tény, hogy a „Right2Water” az első olyan európai polgári kezdeményezés, ahol összegyűlt a megfelelő számú támogató aláírás jól tükrözi a civil szféra magas fokú érzékenységét a környezetvédelmi kérdésekre. A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a civil szerepvállalás erősítése az egészséges környezethez való jog hatékony szabályozásának egy jövőbe mutató trendje lehet.

Összegzés

Napjaink környezetvédelmi tendenciáit vizsgálva valószínűsíthető, hogy a nemzetközi közösség a jövőben nem nagyszabású, magas absztrakciós szinten lévő interszektoralis egyezmények elfogadására fog összpontosítani. A fenntartható fejlődés esetében a fogalom magas absztrakció szintje miatt a nemzetközi közösség nemzedékek közötti méltányosság megvalósítása irányába fordult, így mind a nemzetközi mind a regionális szinten előtérbe kerültek a jövő nemzedékek érdekeit védő intézmények.⁴⁴ Az egészséges környezethez való jog kapcsán a nemzetközi közösség a szelvényjogokat (mint például vízhez való jogot) igyekszik szabályozni.

Míg a 20. század második fele a környezetvédelmi elvek lefektetésének időszaka volt, addig a jelen a már meglévő elvek és célkitűzések megvalósításáról – intézményesítésről, részletszabályozásról és végrehajtásról – szól.

⁴² Uo. 41.

⁴³ ENSZ Közgyűlés A/RES/64/292 sz. határozata. A határozat szövegét lásd http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292 (2014. 7. 30.)

⁴⁴ Lásd például az ENSZ Közgyűlés 2013. augusztus 5-ei A/68/100 sz. határozatát, amely említi a magyar Alapvető Jogok Biztosi Hivatalát is, melynek keretei között működik a Jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes.

VERONIKA GREKSZA

Protection of the Human Right to a Healthy Environment -
Contemporary European Tendencies

(Summary)

Even though the recognition and protection of human rights appeared in international law in the middle of the 20th century, an effective protection system for the human right to a healthy environment exists neither at the international nor at the European level. The initiatives aiming at regulating the right to a healthy environment as a whole, and not only its procedural aspects as for example in the Aarhus Convention, have met with no success until now.

This article examines the chances for regulating partial rights of the right to a healthy environment, for example the right to water. Thereby, it presents a possible protection system for the right to a healthy environment at the European level from the perspective of an EU citizen, taking into account European tendencies such as the “Right2Water” European Citizens’ Initiative on the one hand, and efforts of the UN with reference to the right to water on the other hand.